

**MOLIYA BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR
YO'NALISHLARI VA XALQARO MOLIYA
BOZORI TUZILMASI**

Ilmiy rahbar: **Juliboy o'g'li Oybek**

SamISI, "Bank ishi" kafedrası katta o'qituvchisi

To'xtamurov Feruz

SamISI, "Bank-moliya xizmatlari" fakulteti talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada moliya bozori va moliya xizmatlarini sohasini rivojlantirish, moliyaviy texnologiyalarning asosiy mazmuni va harakati shu jumladan mamlakatimizda bozor iqtisodiyoti sharoitida moliya bozori bilan rivojlantirish va tarmoqlardagi mavjud barcha quvvatni tezkor va har tomonlama manfaatli loyiha orqali amalga oshirish yuzasidan bir qancha takliflar berilgan. Ma'lumki, ko'p yillar davomida tovarlar va xizmatlar ishlab chiqaruvchilari, shu jumladan moliyaviy taraqqiyot ishlab chiqaruvchilari o'rtasida raqobat bo'lmagan, ular ma'lumki, ijtimoiy taraqqiyotning lokomotividir. Natijada «rejali iqtisodiyot» mavjud bo'lgan davrda ijtimoiy ishlab chiqarish hajmi va tarkibi aholining ijtimoiy zarur ehtiyojlari hajmi va tuzilishidan ajralib turdi. Natijada "tanqis iqtisodiyot" [shakllandi](#), bu nafaqat moddiy, balki ma'naviy boylik etishmasligini ham keltirib chiqardi. Xuddi shu masalalarda moliya bozorining o'rni ham o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga xalqaro moliya bozori ham unga chambarchas bog'liq hisoblanadi.*

***Kalit so'zlar:** korporativ qimmatli qog'ozlar, investitsiya, moliya korporatsiyasi, fond birjasi, pul bozori, valyuta bozori, sug'urta va pensiya fondlari bozori, kredit, xalqaro moliya bozori.*

Kirish: So‘nggi besh yillik islohotlarning natijasida mamlakatimizda Yangi O‘zbekistonni barpo etishning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma‘rifiy asoslari yaratildi. Shuningdek, inson huquqlarini ta‘minlash, davlat organlarining hisobdorligi va ochiqligini kuchaytirish hamda fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining roli, aholi va jamoat birlashmalarining siyosiy faolligini oshirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirildi.

Fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kambag‘allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilanib, aholini yangi ish o‘rinlari va kafolatli daromad manbai, malakali tibbiy va ta‘lim xizmatlari, munosib yashash sharoitlari bilan ta‘minlash sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi. Iqtisodiyotning real sektori va moliya bozoridagi uzilishlar sababli korxonalariga investitsiya mablag‘larini jalb qilish uchun moliya bozorining zamonaviy vositalaridan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelinyapti. Uy xo‘jaliklarining moliya bozoriga kirib borishi orqali ularning korporativ qimmatli qog‘ozlar bozoridagi salmog‘ini oshirish masalasi yechimini kutayotgan dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda.

“Moliya bozori va moliya xizmatlari sohasini yanada rivojlantirishning dolzarb muammolari va istiqbollari: milliy amaliyot va xalqaro tajriba” mavzusi oliy Majlis Senati qo‘mitalari va Bank-moliya akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan davra suhbatida shu kabi masalalar muhokama qilindi. Senatorlar, xorijiy va milliy ekspertlar, mutasaddi vazirlik va idoralar, tijorat banklari vakillari ishtirokida mamlakatda moliyaviy boshqaruvning yangi turlarini tatbiq etish orqali yangi ish o‘rinlarini yaratish muammosi o‘rtaga tashlandi. O‘zbekistonda olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar mamlakatda ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotida asoslangan demokratik jamiyat qurishga qaratilgan bo‘lib, ularning asosiy mahsullaridan biri tez sur‘atlar bilan bozori hisoblanadi.

Tahlil va xulosa : Moliya bozori o‘z ichiga quyidagi segmentlarni oladi(1-jadval)

-kredit (bank va boshqa kredit tashkilotlari kapitallari,lizing)va depozitlar bozori;
-qimmatli qog‘ozlar bozori;
- valyuta bozori;
-oltin va valyutada ifodalangan (unga tenglashtirilgan) avuarlar (qimmatbaho metall va toshlar,kamyob elementlar,sa‘nat asarlari va h.k) bozori;
-sug‘urta va pensiya fondlari bozori,lotereya o‘yinlari instrumentlari bozori.

1-jadval: Moliya bozorining tarkibiy tuzilishi

Moliya bozori iqtisodiyotda quyidagilar mavjud bo‘lgandagina samarali faoliyat ko‘rsatishi mumkin:

-effektiv (samarali) mulkchilik tizimi;

-investitsiya uchun mo‘ljallangan yetarli jamg‘armalar(moliyaviy resurslar,mablag‘lar) va iqtisodiy-huquqiy mexanizm bilan ta‘minlangan moliyaviy instrumentlar.

- talab va taklifni obyektiv mutanosibli;

- moliya bozori infratuzilmasini samarali faoliyati;

Moliya bozorining tarkibiy qismlari uning elementlari hisoblanadi:

- bozor ob‘yektlari;

-[bozor subyektlari](#);

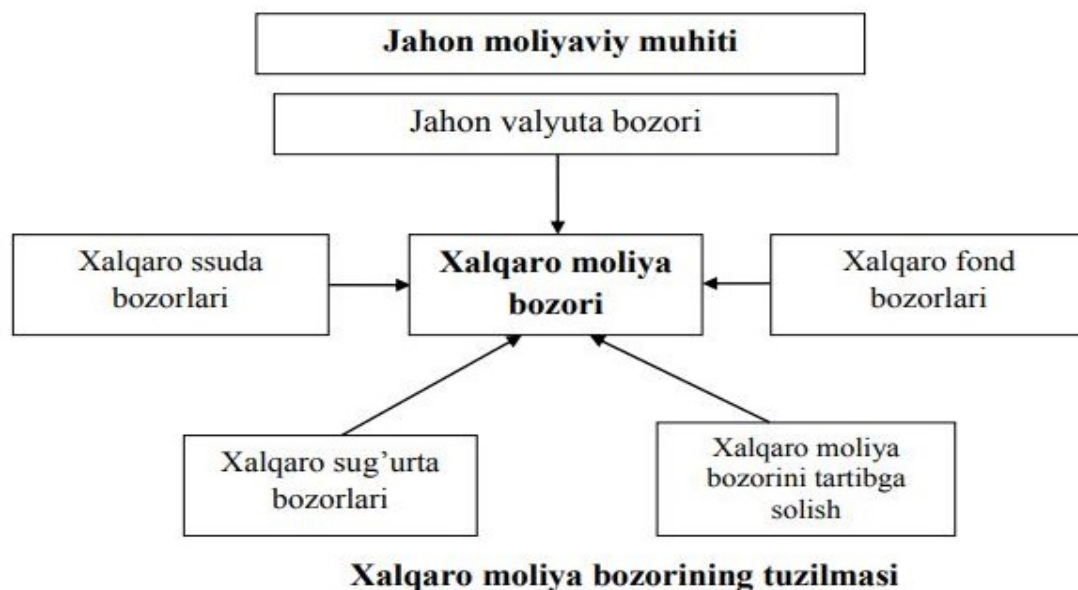
- bozor infratuzilmasi;

- tartibga solish va nazorat organlari.

Moliya bozorining ob‘ektlari - ushbu bozorda aylanib yuradigan moliyaviy aktivlar. Moliyaviy aktivlar deganda milliy yoki [xorijiy valyutadagi pullar](#), qimmatli qog‘ozlar, ko‘chmas mulk, qimmatbaho metallar, omonatlar va kredit kapitali tushuniladi. Moliya bozorining sub‘ektlari bu moliya bozorida sotiladigan moliyaviy aktivlarni sotuvchilar va sotib oluvchilar. Davlat, aholi va tashkilotlar sub‘ektlar bo‘lishi mumkin. Moliya bozori infratuzilmasi - bu moliya bozori

ob'ektlari, [vositalar](#), tizimlar, [xizmatlar](#), korxonalar moliya bozoriga xizmat qiladigan va uning normal faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydigan huquqiy shakllar to'plami. Sodda qilib aytganda, moliya bozori infratuzilmasi - bu o'z faoliyati samaradorligini oshirish maqsadida uning bevosita ishtirokchilariga xizmat ko'rsatadigan muassasalar va korxonalar majmui.

Moliya bozorining samaradorligi ko'p jihatdan uning infratuzilmasining rivojlanish darajasi va moliya bozori operatorlari va institutsional investorlarning uning elementlari bilan o'zaro munosabatlarini tashkil etish sifati bilan belgilanadi. Moliya bozorining rivojlanishi pirovardida uning infratuzilmasiga va rivojlanishga asoslanadi. Moliya bozorini tartibga solish - bu uning barcha ishtirokchilari faoliyatini tartibga solish va ular o'rtasidagi operatsiyalar. Moliya bozorini tartibga solish tartibga solish funksiyalarini bajarishga vakolatli organlar yoki tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi.

1-rasm. Xalqaro moliya bozori tuzilmasi

Xalqaro moliyaning barcha tashkiliy elementlari jahon moliyaviy muhitida birlashadi.

Davlat xalqaro moliya sohasida faoliyat ko'rsatuvchi asosiy sub'ekt hisoblanadi.

Markaziy banklar – bu iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish organlari bo‘lib, ularga monopol tarzda banknotalar chiqarish, pul muomalasi, kredit va valyuta kursini tartibga solish, valyuta zahiralarini saqlash vazifalari birlashtirilgan.

Xalqaro tashkilotlar – ular xalqaro shartnoma asosida tashkil etilgan bo‘lib, doimiy faoliyat ko‘rsatuvchi organlarga ega bo‘lgan holda jahon xo‘jaligi birliklarining iqtisodiy, ijtimoiy rivojlanishiga yordamlashish vazifalarini bajaradi.

Xalqaro valyuta-kredit va moliya tashkilotlari – jahon iqtisodiyotini barqarorlashtirish maqsadida xalqaro valyuta va moliya-kredit munosabatlarini tartibga solish uchun davlatlararo kelishuvlar asosida tashkil etilgan iqtisodiy tashkilotlar.

Xalqaro moliyaning rivojlanishida transmilliy korporatsiyalar va transmilliy banklar kabi sub’ektlar faol rol o‘ynaydi.

Xalqaro moliya tizimining asosiy funktsiyalari sifatida quyidagilarni ko‘rsatish mumkin:

- valyutalar ayriboshlash va hisob-kitob tizimi shartlarining birlashtirish;
- valyuta kurslari rejimlarini tartiblashtirish va valyuta cheklovlarini tartibga solish; – xalqaro valyuta likvidligini tartibga solish;
- kredit, sug‘urta, investitsiya va fond operatsiyalari xalqaro qoidalarini birlashtirish;

Xulosa: O‘zbekistonda investitsiya jarayonlarini boshqarish va bo‘sh turgan pul mablag‘larni iqtisodiyotiga jalb qilishning samarali vositasi bo‘lgan moliya bozorining shakllanishi 90-yillar boshlariga to‘g‘ri keladi. 1993-yil 2-sentabrda bu bozor faoliyatining huquqiy bazasi bo‘lgan. O‘zbekiston Respublikasining “Qimmatli qog‘ozlar va fond birjasi to‘g‘risida” qonuni qabul qilindi. O‘zbekiston Moliya vazirligi mamlakat Moliya bozorini o‘rta va uzoq muddatda rivojlantirish konsepsiyasi loyihasini ishlab chiqdi. Hujjat normativ huquqiy hujjatlarning muhokamasi portalida e‘lon qilindi. O‘zbekistonda 2017-2021 yillarda moliya bozorini rivojlantirish konsepsiyasi loyihasi ishlab chiqildi. Moliya bozorini rivojlantirish konsepsiyasi loyihasi O‘zbekiston Moliya vazirligi tomonidan Koreya

fond birjasi, BMT Taraqqiyot dasturi, Xalqaro moliya korporatsiyasi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqodlar Instituti hamda boshqa tuzilmalar bilan hamkorlikda ishlab chiqildi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda xulosa qilishimiz mumkinki, O‘zbekiston Respublikasida moliya bozorini rivojlantirish borasida bir qator salmoqli ishlar olib borilmoqda va o‘ylaymizku bu albatta o‘z samarasini beradi. Yaqin kelajakda ushbu ustuvor yo‘nalishlarning samarasini kuzatishimiz mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Akramovich N. A. THE PRIORITY OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE AGRICULTURAL EDUCATION SYSTEM //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022.
2. Хакимов О. М., Курбанов З. Х., Мухаммедов Ф. Реализация возможностей получения легких наполнителей на основе меньше пластиковых почв в нашей республике //Science and Education. – 2021.
3. Мухтаров Б. А., Ортиков Ё. Ю. Культурное и экономическое развитие туризма в Узбекистане //Молодой ученый. – 2016.
4. Rashidov U., Rashidov A. Assessment of Costs For the Quality of Logistics Activities //INTERNATIONAL JOURNAL OF BUSINESS DIPLOMACY AND ECONOMY. – 2022. – Т
5. Ҳосилмуродов И., Султоналиева Г. Тафаккур услубининг фалсафий методологик таҳлили //Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar. – 2022
6. Nodira T. INNOVATIVE MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 10. – С. 346-351.
7. Karimova A. M. SOURCES OF FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT AND FACTORS HINDERING THE DEVELOPMENT OF TOURISM ENTERPRISES //Thematics Journal of Business Management. – 2021. – Т. 10. – №. 7.

8. Zuhur N. et al. TRANSITION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UZBEKISTAN TO A CREDIT-MODULAR SYSTEM //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 123-127.

9. Bekmurodov A. THE IMPACT OF TRANSFORMATION PROCESSES ON THE ACTIVITIES OF COMMERCIAL BANKS //Archive of Conferences. – 2021. – С. 52-54.

13. Жулибой угли, О., & Убайдуллаева, Л. А. кизи . (2023). ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ БАНКИНГНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. SCHOLAR, 1(29), 66–73.